

ความชุกและปัจจัยที่มีผลต่อการจำหน่ายยาที่ไม่เหมาะสมของร้านชำ อำเภอเขาพนม จังหวัดกระบี่

Prevalence of and factors affecting inappropriate sale of drugs in grocery stores within Khaophanom District, Krabi Province

ธีระยุทธ นาคฤทธิ์¹

Teerayut Nakkarit¹

บทคัดย่อ

การวิจัยเชิงสำรวจนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความชุกและปัจจัยที่มีผลต่อการจำหน่ายยาที่ไม่เหมาะสมของร้านชำ อำเภอเขาพนม จังหวัดกระบี่ เก็บข้อมูลจากร้านชำจำนวน 120 ร้านในอำเภอเขาพนม จังหวัดกระบี่ โดยการสัมภาษณ์ผู้ประกอบการและสำรวจร้านด้วยแบบบันทึกข้อมูลที่พัฒนาขึ้นในการวิจัยนี้ ระหว่างเดือนกันยายน 2565 ถึงเดือนมกราคม 2566 วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติเชิงพรรณนาและหาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคลกับพฤติกรรมการขายยาที่ไม่เหมาะสมโดยใช้สถิติไคสแควร์ ผลการวิจัยพบว่า ร้านชำในอำเภอเขาพนม จังหวัดกระบี่ จำหน่ายยาไม่เหมาะสม 63 ร้าน คิดเป็นร้อยละ 54.8 ทั้ง 63 ร้านจำหน่ายยาปฏิชีวนะและยาอันตราย พบร้านชำจำหน่ายยาชุด 12 ร้าน คิดเป็นร้อยละ 19.1 ไม่พบการจำหน่ายยาไม่มีเลขทะเบียนตำรับยา แหล่งที่มาของยามิใช่ยาสามัญประจำบ้านในร้านชำที่พบมากที่สุด คือร้านค้าส่ง และร้านขายยาแผนปัจจุบัน คิดเป็นร้อยละ 100.0 และ 57.1 จำหน่ายยาไม่เหมาะสมตามลำดับ ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการจำหน่ายยาที่ไม่เหมาะสมในร้านขายของชำอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ได้แก่ ระยะทางระหว่างร้านกับ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลหรือโรงพยาบาล ($p < 0.001$) ร้านชำที่จำหน่ายสินค้าในลักษณะขายปลีก ($p = 0.008$) ร้านชำที่ไม่เคยผ่านการอบรมหรือไม่ได้รับคำแนะนำในเรื่องกฎหมายการห้ามจำหน่ายยาในร้านชำ ($p < 0.001$) สถานการณ์ดังกล่าวอาจนำไปสู่ความไม่ปลอดภัยจากการใช้ยาและปัญหาเชื้อดื้อยา ดังนั้นทุกภาคส่วนควรร่วมกันแก้ไขปัญหาการจำหน่ายและการบริโภคยาที่ไม่เหมาะสมในชุมชนโดยใช้ปัจจัยที่พบช่วยวางแผนการดำเนินงานต่อไป

คำสำคัญ: ความชุก, ปัจจัย, การจำหน่ายยาที่ไม่เหมาะสม, ร้านชำ

¹เภสัชกรชำนาญการ กลุ่มงานเภสัชกรรมและคุ้มครองผู้บริโภค โรงพยาบาลเขาพนม จังหวัดกระบี่

¹Pharmacist, Professional Level. Division of Pharmacy and Consumer Protection, Khaophanom Hospital, Krabi Province.

Email: mim79@hotmail.com

Abstract

This survey research aims to evaluate the factors affecting the irrational distribution of drugs in grocery stores in Khaophanom District, Krabi Province. Data were collected from 120 grocery stores in Khaophanom District, Krabi Province by interviewing entrepreneurs and surveying stores with data recording forms developed in this research between September 2022 and January 2023. Descriptive statistical method was used to analyze the data, and chi-square statistical method was used to find out the relationship between personal factors and inappropriate drug sales behavior. The study found 63 grocery stores sold inappropriate drugs in Khaophanom District, Krabi Province, accounting for 54.8%. All 63 stores sold antibiotics and dangerous drugs and 12 grocery stores sold drug sets, accounting for 19.1%. No drugs without a formula registration number were found. The most common sources of non-OTC drugs is wholesale stores, followed by drugstores, accounting for 100% and 57.1% found in grocery stores that sell inappropriate drugs, respectively. Factors that were statistically significantly related to inappropriate drug distribution in grocery stores were the distance between the store and public health hospital or hospital ($p < 0.001$), grocery stores that sell products in a retail manner ($p = 0.008$), grocery stores that have not received training or advice on the prohibition of the sale of drugs in the grocery store ($p < 0.001$). This situation found may lead to unsafe drug use and drug resistance. Therefore, all departments should work together to solve there inappropriate drugs selling and consumption in the community by using the factors found to help plan further operations.

Keywords : Prevalence, Factor, Inappropriate drug distribution, Grocery store

บทนำ

การใช้ยาไม่สมเหตุสมผลนับเป็นปัญหาสำคัญระดับโลก มากกว่า 50% ของผู้ป่วยมีการใช้ยาอย่างไม่เหมาะสมและใช้ยามากเกินความจำเป็น ส่งผลต่อการเจ็บป่วยและการเสียชีวิตของผู้ป่วยอย่างมีนัยสำคัญ รวมถึงเกิดการดื้อยาปฏิชีวนะเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วเป็นวงกว้างทั่วโลก ทำให้มีความสูญเสียในแต่ละปีประมาณ 4,000 - 5,000 ล้านดอลลาร์ในสหรัฐอเมริกา และ 9,000 ล้านยูโร ในยุโรปตามลำดับ⁽¹⁾ ในประเทศไทย พบการใช้ยาอย่างไม่สมเหตุสมผลเกิดขึ้นทั้งในสถานพยาบาลและในชุมชน เช่น ประชาชนมีการใช้ยาปฏิชีวนะรักษาโรคหวัดซึ่งเกิดจากเชื้อไวรัสอย่างแพร่หลาย โดยพบประมาณร้อยละ 40 - 60 ในต่างจังหวัด และร้อยละ 70-80 ในกรุงเทพฯ⁽²⁾ ภาพรวมค่าใช้จ่ายด้านยาของคนไทยทั้งประเทศในปี พ.ศ. 2553 มีมูลค่าสูงถึง 144,570 ล้านบาท คิดเป็นร้อยละ 35 ของค่าใช้จ่ายด้านสุขภาพ⁽³⁾ ดังนั้นการใช้ยาอย่างสมเหตุสมผลจึงนับเป็นปัญหาสำคัญและเร่งด่วนที่ต้องกำหนดเป็นนโยบายของประเทศที่ต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่อง โดยใช้หลายมาตรการและทุกภาคส่วนต้องร่วมกันดำเนินการแบบบูรณาการ เพื่อยกระดับคุณภาพการรักษาพยาบาลให้แก่ประชาชนด้วยการใช้ยาอย่างสมเหตุสมผลต่อไป

ปัจจุบันประชาชนสามารถเข้าถึงยาได้หลายช่องทาง เช่น สถานพยาบาลของรัฐและเอกชน ร้านขายยา ร้านขายของชำ เป็นต้น หนึ่งช่องทางการรับข้อมูลข่าวสารเรื่องการใช้ยาก็มีความหลากหลายมากขึ้น ทำให้ร้านขายของชำในหมู่บ้านซึ่งสะดวกและใกล้บ้าน ทั้งยังสามารถ

บอกกล่าวให้เจ้าของร้านชำนายามาจำหน่ายได้ตามต้องการ กลายเป็นทางเลือกแรกในการดูแลสุขภาพ แม้ตามพระราชบัญญัติยา พ.ศ. 2510⁽⁴⁾ การจำหน่ายยาจะต้องขออนุญาตก่อนทำการขาย ยกเว้นยาสามัญประจำบ้านตามประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง ยาสามัญประจำบ้าน มีจำนวน 52 ตำรับ⁽⁵⁾ และประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง ยาสามัญประจำบ้านแผนโบราณ พ.ศ. 2542 มีจำนวน 24 ตำรับ⁽⁶⁾ เท่านั้นที่สามารถจำหน่ายได้โดยไม่ต้องขออนุญาต การไม่มีเภสัชกรที่สามารถให้คำแนะนำการใช้ยาได้อย่างถูกต้องครบถ้วน อาจส่งผลต่อการเพิ่มจำนวนอัตราไม่พึงประสงค์จากการใช้ยา การใช้ยาไม่สมเหตุสมผล การใช้ยาเกินจำเป็น การใช้ยาไม่ถูกวิธี ไม่ถูกขนาดเพิ่มโอกาสการแพ้ยามากขึ้น⁽⁷⁾ และเกิดพฤติกรรมการใช้ยาที่ผิด ซึ่งส่งผลกระทบต่อประชาชนโดยตรง

การศึกษาการจำหน่ายยาตามพระราชบัญญัติยา พ.ศ. 2510 จากการสำรวจการกระจายยาในหมู่บ้านของลือชัย ศรีเงินยวง⁽⁷⁾ จำนวน 195 หมู่บ้าน พบมีการจำหน่ายยาอันตรายในทุกหมู่บ้าน (ร้อยละ 100) ส่วนใหญ่เป็นยาแก้ปวดที่ไม่ใช่สเตียรอยด์ (NSAIDs) และ ยาปฏิชีวนะ (Antibiotics) ประชาชนเสี่ยงต่ออันตรายจากการใช้ยา ทำให้เกิดการดื้อยา เป็นการใช้ยาอย่างไม่สมเหตุสมผล และเสียเงินโดยเปล่าประโยชน์ ในรายงานอาการไม่พึงประสงค์จากการใช้ยาของศูนย์เฝ้าระวังความปลอดภัยด้านผลิตภัณฑ์สุขภาพ สำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา กระทรวงสาธารณสุข ตั้งแต่ ปี พ.ศ.2527 - พ.ศ.2562 พบว่า รายการยาที่พบอาการไม่พึงประสงค์มาก

ที่สุด 3 อันดับแรก⁽⁸⁾ คือ Ceftriaxone, Amoxycillin และ Ibuprofen และเกิดอาการสำคัญ 3 อันดับแรกประกอบด้วย Rush maculo-papular, Rash และ Urticaria

ในปี พ.ศ. 2564 สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดกระบี่ ได้ติดตามการตรวจร้านชำตามตัวชี้วัดระดับความสำเร็จของการดำเนินร้านชำคุณภาพ อำเภอเขาพนม จังหวัดกระบี่ มีจำนวนร้านชำทั้งหมด 120 ร้าน ซึ่งมีร้านชำที่ไม่ผ่านเกณฑ์ประเมินร้านชำคุณภาพร้อยละ 72.92 โดยเกณฑ์ดังกล่าวยังไม่ได้หาความชุกของการจำหน่ายยาที่ไม่เหมาะสมของร้านชำ และไม่ทราบปัจจัยที่มีผลต่อการจำหน่ายยาที่มีไซยาซามัญประจำบ้านของร้านชำ เพื่อหาแนวทางแก้ปัญหาดังกล่าวจึงมีความจำเป็นที่ต้องทราบสถานการณ์การความชุกของการจำหน่ายยาที่มีไซยาซามัญประจำบ้านในร้านชำ ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการจำหน่ายยาที่ไม่เหมาะสมของร้านชำในอำเภอเขาพนม จังหวัดกระบี่ เพื่อเป็นข้อมูลเบื้องต้นในการวางแผนแก้ไขปัญหาคู่ครองผู้บริโภคป้องกันอาการไม่พึงประสงค์ที่อาจเกิดขึ้นและป้องกันการกระทำ ความที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายว่าด้วยยาต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาความชุกของการจำหน่ายยาที่ไม่เหมาะสมของร้านชำในอำเภอเขาพนม จังหวัดกระบี่
2. ศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อการจำหน่ายยาที่ไม่เหมาะสมของร้านชำในอำเภอเขาพนม จังหวัดกระบี่

นิยามศัพท์

ร้านชำ หมายถึง ร้านจำหน่ายสินค้าผลิตภัณฑ์สุขภาพ เช่น อาหาร ยา เครื่องสำอาง เครื่องมือแพทย์ และผลิตภัณฑ์อื่น ๆ โดยร้านตั้งอยู่ในหมู่บ้านและชุมชน

การจำหน่ายยาที่ไม่เหมาะสม หมายถึง การจำหน่ายยาทุกชนิดของร้านชำ ยกเว้นยาสามัญประจำบ้าน

วิธีการดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้ได้ผ่านการพิจารณาจากศูนย์ส่งเสริมจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์จังหวัดกระบี่ หนังสือรับรองเลขที่ KBO-IRB 2022/13.2908 ตัวอย่างในการวิจัยแสดงความยินยอมในการให้ข้อมูลเป็นลายลักษณ์อักษร ข้อมูลจากการวิจัยไม่มีผลกระทบต่อกลุ่มตัวอย่าง การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ โดยมีระเบียบวิธีวิจัยดังนี้

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

การวิจัยนี้เป็นการสำรวจจากประชากรคือร้านชำในทุกแห่งของอำเภอเขาพนม จังหวัดกระบี่ รวมจำนวน 120 ร้าน กระจายไปตามตำบลต่าง ๆ แสดงในตารางที่ 1

การรวบรวมข้อมูล

การเก็บข้อมูลทำโดยผู้วิจัยเอง ดำเนินการในช่วงเดือนกันยายน 2565 ถึงเดือนมกราคม 2566 โดยการสอบถามและสำรวจจายภายในร้านตามแบบสอบถาม

เครื่องมือที่ใช้ในงานวิจัย

เครื่องมือในการเก็บข้อมูลในงานวิจัยครั้งนี้คือแบบสอบถามการจำหน่ายยาไม่เหมาะสม

ในร้านชำ อำเภอเขาพนม จังหวัดกระบี่ ที่ผู้วิจัยได้
ดัดแปลงเครื่องมือวิจัยจากงานวิจัยของ อับสร บัญยง,
2561 ผ่านการทดสอบคุณภาพด้านความตรงตาม
เนื้อหาโดยผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่านในสาขาที่เกี่ยวข้อง
และผ่านการตรวจสอบความน่าเชื่อถือ ได้ค่า
Cronbach's alpha-coefficient เท่ากับ 0.876
จึงนำแบบสอบถามไปใช้เก็บข้อมูลได้แบบสอบถาม
แบ่งเป็น 2 ส่วน ประกอบด้วย ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป
ของเจ้าของร้านรวมถึงรายการยาที่สำรวจได้ และ
ส่วนที่ 2 คือปัจจัยของการจำหน่ายยาไม่เหมาะสม
การวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลทั่วไปของเจ้าของร้าน ข้อมูลทั่วไป

ของร้านชำ และความชุกของการจำหน่ายยา
ที่ไม่เหมาะสมของร้านชำ วิเคราะห์ข้อมูลโดยการ
แจกแจงความถี่ คำนวณค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และ
ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การวิเคราะห์ความสัมพันธ์
ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคลกับพฤติกรรมการขายยา
ที่ไม่เหมาะสมใช้ Chi-Square test; X^2

ผลการวิจัย

การเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยแบบสอบถาม
จากร้านชำในอำเภอเขาพนม จังหวัดกระบี่
ทั้งหมด 120 ร้าน สามารถนำข้อมูลมาวิเคราะห์
ได้ทั้งหมด 115 ร้าน (ตารางที่ 1)

ตารางที่ 1 จำนวนร้านชำในอำเภอเขาพนม จังหวัดกระบี่

ตำบล	จำนวนร้านชำทั้งหมด	ได้ข้อมูลกลับมา	ร้อยละการได้ข้อมูล
เขาพนม	24	22	91.67
เขาดิน	20	19	95.00
สินปุด	19	19	100
พรุเตียว	26	24	92.31
หน้าเขา	16	16	100
โคกหาร	15	15	100
รวม	120	115	95.83

ลักษณะของตัวอย่างร้านชำ

จากการเก็บรวบรวมข้อมูล พบว่า ผู้ประกอบการส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง คิดเป็นร้อยละ 66.10 อายุเฉลี่ยอยู่ที่ 51.38 ปี โดยช่วงอายุที่พบมากที่สุดคือช่วงอายุมากกว่า 60 ปี คิดเป็นร้อยละ 33.0 กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับประถมศึกษา คิดเป็นร้อยละ 40.0 ระยะทางระหว่างร้านชำกับโรงพยาบาล หรือ รพ.สต. ที่พบมากที่สุดอยู่ในช่วง 3.1 – 5 กิโลเมตร คิดเป็นร้อยละ 33.9 รองลงมาคือ มากกว่า 5 กิโลเมตร พบร้อยละ 30.4 ร้านชำส่วนใหญ่ขายแบบปลีก 107 ร้าน จาก 115 ร้าน คิดเป็นร้อยละ 93.0 และส่วนใหญ่ไม่เคยผ่านการอบรมหรือได้รับคำแนะนำจากบุคลากรสาธารณสุขในเรื่องกฎหมายการห้ามจำหน่ายยาในร้านชำ คิดเป็นร้อยละ 54.8 (ตารางที่ 2)

ความชุกของการจำหน่ายยาของร้านขายของชำ

จากการสำรวจร้านชำทั้งหมด 115 ร้าน พบร้านชำที่จำหน่ายยาไม่เหมาะสม 63 ร้าน คิดเป็นร้อยละ 54.8 โดยร้านชำส่วนใหญ่จำหน่ายยาปฏิชีวนะและยาอันตรายที่ห้ามจำหน่ายในร้านชำ

ในอัตราเท่ากัน คิดเป็นร้อยละ 100 ของร้านที่จำหน่ายยาไม่เหมาะสม พบร้านชำจำหน่ายยาชุด 12 ร้าน คิดเป็นร้อยละ 19.1 นอกจากนี้ไม่พบการจำหน่ายยาที่ไม่ได้ขึ้นทะเบียนตำรับยา (ตารางที่ 2)

แหล่งที่มาของยาที่มีขายสามัญประจำบ้านในร้านชำคือร้านค้าส่ง รองลงมาคือ ร้านขายยาแผนปัจจุบัน (ขย.1) และน้อยที่สุดคือ ร้านขายของชำอื่น คิดเป็นร้อยละ 100, 57.1, และ 6.4 ตามลำดับ (คิดจากร้านชำที่จำหน่ายยาไม่เหมาะสม)

รายการยาปฏิชีวนะที่พบสูงสุด 3 อันดับแรก ได้แก่ ยาเม็ด Penicillin (ร้อยละ 66.7) ยาเม็ด Tetracycline (ร้อยละ 60.0) และยาเม็ด Amoxicillin (ร้อยละ 28.6) ส่วนยาที่ไม่ใช่ยาสามัญประจำบ้านและไม่ใช่ยาปฏิชีวนะที่พบสูงสุด 3 อันดับแรก ได้แก่ ยาเม็ด Paracetamol 500 mg + Chlorpheniramine (ร้อยละ 90.5) ยาเม็ด Paracetamol 500 mg (ขนาดบรรจุ 100 เม็ด) (ร้อยละ 87.1) และยาเม็ด Diclofenac 25 mg (ร้อยละ 46.0)

ตารางที่ 2 แสดงข้อมูลทั่วไปของร้านขายของชำ (n = 115)

ปัจจัยที่ศึกษา	จำนวน	ร้อยละ
เพศ		
ชาย	39	33.9
หญิง	76	66.1

ตารางที่ 2 แสดงข้อมูลทั่วไปของร้านขายของชำ (n = 115) (ต่อ)

ปัจจัยที่ศึกษา	จำนวน	ร้อยละ
อายุ		
20 - 30	15	13.0
>31 - 40 ปี	16	13.9
>41 - 50 ปี	20	17.4
>51 - 60 ปี	26	22.6
มากกว่า 60 ปี	38	33.0
ระดับการศึกษา		
ไม่ได้รับการศึกษา	11	9.6
ประถมศึกษา	46	40.0
มัธยมศึกษา/อนุปริญญา	42	36.5
ปริญญาตรีหรือสูงกว่า	16	13.9
ประมาณการยอดขายต่อเดือน		
น้อยกว่า 30,000 บาท	35	30.4
30,000 – 60,000 บาท	34	29.6
60,001 – 90,000 บาท	34	29.6
มากกว่า 90,000 บาท	12	10.4
ระยะทางระหว่างร้านขายของชำกับ รพ.สต. หรือโรงพยาบาลที่ใกล้ที่สุด		
น้อยกว่า 1 กิโลเมตร	18	15.7
1 – 3 กิโลเมตร	23	20.0
3.1 – 5 กิโลเมตร	39	33.9
มากกว่า 5 กิโลเมตร	35	30.4
ลักษณะการจำหน่ายสินค้า		
ขายส่ง	0	0
ขายปลีก	107	93.0
ขายส่งและขายปลีก	8	7.0

ตารางที่ 2 แสดงข้อมูลทั่วไปของร้านขายของชำ (n = 115) (ต่อ)

ปัจจัยที่ศึกษา	จำนวน	ร้อยละ
การผ่านการอบรมหรือได้รับคำแนะนำจากบุคลากรสาธารณสุขในเรื่องกฎหมายการห้ามจำหน่ายยาในร้านขายของชำ		
เคยได้รับ	52	45.2
ไม่เคยได้รับ	63	54.8
ผู้สำรวจของดยาที่มีในร้านและบันทึกว่ามียาดังต่อไปนี้หรือไม่ ยาปฏิชีวนะ ยาที่มีการผสมสาร สเตียรอยด์ ยาชุด หรือยาที่ไม่ได้ขึ้นทะเบียนตำรับยาและยาอันตราย		
ไม่มี	52	45.2
มี	63	54.8
ยาปฏิชีวนะ	63	100
ยาที่ไม่ได้ขึ้นทะเบียนตำรับยา	0	0
ยาอันตรายที่ห้ามจำหน่ายในร้านขายของชำ	63	100
ยาชุด	12	19.1
แหล่งที่มาของยาที่มีใช้ยาสามัญประจำบ้าน (N = 63)		
ร้านขายยาแผนปัจจุบัน (ขย.1)	36	57.1
ร้านขายยาแผนปัจจุบันบรรจุเสร็จ (ขย.2)	19	30.2
ร้านค้าส่ง	63	100
ร้านขายของชำอื่น	4	6.4
รถเร่มาส่งถึงร้าน	23	36.5

ปัจจัยในการจำหน่ายยาที่ไม่เหมาะสม

ปัจจัยในการจำหน่ายยาที่ไม่เหมาะสมของร้านชำที่พบมากที่สุดคือ ความต้องการของคนในชุมชน/มีการร้องขอให้จำหน่าย จำนวน 85 ร้าน คิดเป็นร้อยละ 73.9 รองลงมาคือ การจำหน่ายยา

ที่ไม่ใช่ยาสามัญประจำบ้าน ร้านอื่นก็ขาย จำนวน 75 ร้าน คิดเป็นร้อยละ 65.2 และปัจจัยที่พบน้อยที่สุดคือ การได้รับคำแนะนำจากสื่อวิทยุหรือทีวี จำนวน 7 ร้าน คิดเป็นร้อยละ 6.1 (ตารางที่ 3)

ตารางที่ 3 ปัจจัยที่นำยาที่มีไซยา سالم์ลูประจําบ้านมาจําหน่ายในร้านชำ (N=115)

ปัจจัย	จำนวนร้าน	ร้อยละ
เจ้าหน้าที่ตรวจสอบไม่ทั่วถึง/ไม่จริงจัง	18	15.7
ความต้องการของคนในชุมชน/มีการร้องขอให้นำมาจำหน่าย	85	73.9
การได้รับคำแนะนำจากสื่อวิทยุ/ทีวี	7	6.1
การได้รับคำแนะนำจากร้านขายยา	54	47.0
ไม่มี รพ.สต. หรือโรงพยาบาลใกล้	31	27.0
ไม่ทราบว่ากฎหมายห้ามจำหน่าย	36	31.3
การจำหน่ายยาที่ไม่ใช่ยา سالم์ลูประจําบ้าน ร้านอื่นก็ขาย	75	65.2
การขายยามีผลกำไรสูง	54	47.0
ความสะดวกในการจัดหามาจำหน่าย	36	31.3

เมื่อพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยต่าง ๆ กับการจำหน่ายยาที่ไม่เหมาะสมในร้านชำ (ตารางที่ 4) พบว่า ระยะทางระหว่างร้านชำกับ รพ.สต. หรือโรงพยาบาล มีความสัมพันธ์กับการจำหน่ายยาที่ไม่เหมาะสมในร้านชำอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < 0.001$) ร้านชำที่จำหน่ายสินค้าในลักษณะร้านขายปลีก มีความสัมพันธ์กับ

การจำหน่ายยาที่ไม่เหมาะสมในร้านชำอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p = 0.008$) ร้านชำที่ไม่เคยผ่านการอบรม หรือไม่ได้รับคำแนะนำจากบุคลากรสาธารณสุขในเรื่องกฎหมายการห้ามจำหน่ายยาในร้านชำ มีความสัมพันธ์กับการจำหน่ายยาที่ไม่เหมาะสมในร้านชำอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < 0.001$)

ตารางที่ 4 ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยต่าง ๆ กับการจำหน่ายยาที่ไม่เหมาะสมในร้านขายของชำ

ปัจจัย	จำหน่าย		ไม่จำหน่าย		p^1
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	
ระยะทางระหว่างร้านขายของชำกับ รพ.สต. หรือ รพ. ที่ใกล้ที่สุด					$< 0.001^*$
น้อยกว่า 1 กิโลเมตร	0	0	18	34.6	
1 - 3 กิโลเมตร	4	6.3	19	36.5	
3 - 5 กิโลเมตร	24	38.1	15	28.8	
มากกว่า 5 กิโลเมตร	35	55.6	0	0	

ตารางที่ 4 ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยต่าง ๆ กับการจำหน่ายยาที่ไม่เหมาะสมในร้านขายของชำ (ต่อ)

ปัจจัย	จำหน่าย		ไม่จำหน่าย		p ¹
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	
ลักษณะการจำหน่ายสินค้า					0.008*
ขายส่ง	0	0	0	0	
ขายปลีก	55	87.3	52	100	
ขายส่งและขายปลีก	8	12.7	0	0	
การผ่านการอบรม หรือได้รับคำแนะนำจากบุคลากรสาธารณสุขในเรื่องกฎหมายการห้ามจำหน่ายยาในร้านขายของชำ					<0.001*
เคย	4	6.3	48	92.3	
ไม่เคย	59	93.7	4	7.7	
เจ้าหน้าที่ตรวจสอบไม่ทั่วถึง/ไม่จริงจัง					0.008*
ใช่	15	23.8	3	5.8	
ไม่ใช่	48	76.2	49	94.2	
ความต้องการของคนในชุมชน/มีการร้องขอให้นำมาจำหน่าย					<0.001*
ใช่	63	100	22	42.3	
ไม่ใช่	0	0	30	57.7	
การได้รับคำแนะนำจากร้านขายยา					<0.001*
ใช่	42	69.8	10	19.2	
ไม่ใช่	19	30.2	42	80.8	
ไม่มี รพ.สต. หรือโรงพยาบาลอยู่ใกล้ ๆ					<0.001*
ใช่	27	42.9	4	7.7	
ไม่ใช่	36	57.1	48	92.3	
ไม่ทราบว่ากฎหมายห้ามจำหน่าย					<0.001*
ใช่	32	50.8	4	7.7	
ไม่ใช่	31	49.2	48	92.3	
การจำหน่ายยาที่ไม่ใช่ยาสามัญประจำบ้าน ร้านชำอื่นก็ขาย					<0.001*
ใช่	63	100	12	23.1	
ไม่ใช่	0	0	40	76.9	

ตารางที่ 4 ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยต่าง ๆ กับการจำหน่ายยาที่ไม่เหมาะสมในร้านขายของชำ (ต่อ)

ปัจจัย	จำหน่าย		ไม่จำหน่าย		p ¹
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	
การขายยามีผลกำไรสูง					0.042*
ใช่	35	55.6	19	36.5	
ไม่ใช่	28	44.4	33	63.5	
ความสะดวกในการจัดหามาจำหน่าย					0.003*
ใช่	27	42.9	9	17.3	
ไม่ใช่	36	57.1	43	82.7	

¹=chi-square test,

* = มีนัยสำคัญทางสถิติ

การอภิปรายและสรุปผล

ผลจากการสำรวจร้านชำทั้งหมด 115 ร้าน พบร้านชำที่จำหน่ายยาไม่เหมาะสมทั้งหมด 63 ร้าน คิดเป็นความชุกร้อยละ 54.8 โดยมีการจำหน่ายยา ปฏิชีวนะและยาอันตรายที่ห้ามจำหน่ายในอัตรา เท่ากัน รองลงมาคือยาชุด และไม่พบการจำหน่าย ยาที่ไม่ได้ขึ้นทะเบียนตำรับยา โดยแหล่งที่มาของ ยาที่ไม่เหมาะสมในร้านขายของชำส่วนใหญ่คือ ร้านค้าส่ง รองลงมาคือ ร้านขายยาแผนปัจจุบัน (ขย.1) รถเร่ ร้านขายยาแผนปัจจุบันบรรจุเสร็จ (ขย.2) และน้อยที่สุดคือ ร้านขายของชำอื่น

ปัจจัยในการจำหน่ายยาที่ไม่เหมาะสม ที่พบมากที่สุดคือ ความต้องการของคนในชุมชน หรือมีการร้องขอให้จำหน่าย รองลงมาคือ ร้านอื่น ก็มีการจำหน่ายยาที่ไม่ใช่ยาสามัญประจำบ้าน การได้รับคำแนะนำจากร้านขายยา การขายยามี ผลกำไรสูง การไม่ทราบว่กฎหมายห้ามจำหน่าย ความสะดวกในการจัดหามาจำหน่าย การไม่มี รพ.สต.

หรือโรงพยาบาลอยู่ใกล้ ๆ และการที่เจ้าหน้าที่ ตรวจสอบไม่ทั่วถึง/ไม่จริงจัง มีความสัมพันธ์ต่อ การจำหน่ายยาที่ไม่เหมาะสมในร้านขายของชำ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (p<0.001) ผลการศึกษา ดังกล่าวสอดคล้องกับการศึกษาปัญหาการ จำหน่ายยาในร้านชำในจังหวัดพิษณุโลก⁽⁹⁾ ซึ่งพบว่า ความต้องการของคนในชุมชน ความต้องการผล กำไร การได้รับคำแนะนำจากร้านขายยา เพิ่ม โอกาสการจำหน่ายยาไม่เหมาะสม ส่วนปัจจัย ด้านเพศ อายุ ระดับการศึกษา ยอดขายและการ ได้รับคำแนะนำจากสื่อวิทยุหรือทีวี พบว่าไม่มี ความสัมพันธ์กับการจำหน่ายยาที่ไม่เหมาะสม ในร้านชำ (p>0.05)

จากการสำรวจพบว่า ระยะห่างที่ไกล ระหว่างร้านขายของชำกับ รพ.สต. หรือโรงพยาบาล มีความสัมพันธ์กับการจำหน่ายยาที่ไม่เหมาะสมใน ร้านขายของชำอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (p<0.001) สอดคล้องกับการศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อ

การจำหน่ายยาที่มีใช้ยาสามัญประจำบ้านของร้านชำในจังหวัดพัทลุง⁽¹⁰⁾ ซึ่งพบว่า ปัจจัยด้านระยะทางจากร้านชำกับ รพ.สต. เป็นปัจจัยส่วนบุคคลที่ส่งผลต่อการขายยาสามัญประจำบ้านในร้านชำอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ นอกจากนี้หลายร้านยังไม่ได้รับการอบรมหรือคำแนะนำจากบุคลากรสาธารณสุขในเรื่องกฎหมายยาที่ห้ามจำหน่ายในร้านชำและบทลงโทษ เช่นเดียวกับการศึกษาในเขตอำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย⁽¹¹⁾ ที่พบว่า ร้านชำส่วนใหญ่ไม่ได้รับคำแนะนำจากบุคลากรสาธารณสุขในการจำหน่ายยาอย่างเหมาะสม

ช่องทางการสั่งซื้อยาที่ไม่เหมาะสมมาจำหน่ายในร้านชำที่พบมากที่สุด คือ ร้านค้าส่ง แสดงให้เห็นว่า การควบคุมการจำหน่ายยาของร้านค้าส่งไม่เหมาะสม รองลงมาคือ ร้านขายยาแผนปัจจุบัน (ขย.1) แสดงว่า ผู้รับอนุญาตและเภสัชกรประจำร้านขายยาดังกล่าวไม่ปฏิบัติตามพระราชบัญญัติยา พ.ศ. 2510 ทำให้ผู้ประกอบการสามารถซื้อยาที่ไม่เหมาะสมมาจำหน่ายได้ง่าย หากมีการตรวจสอบ เฝ้าระวัง และควบคุมแหล่งกระจายยาโดยใช้มาตรการทางกฎหมายอย่างจริงจังจะสามารถลดปัญหาการจ่ายยาที่ไม่เหมาะสมได้

ข้อเสนอแนะ

ปัญหาการจำหน่ายยาที่ไม่เหมาะสมของร้านชำนับเป็นปัญหาเรื้อรัง ซึ่งองค์กรระดับชุมชนหลายภาคส่วนเห็นตรงกันว่าเป็นปัญหาที่รุนแรงที่ต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกฝ่าย โดยแนวทางการแก้ไขปัญหาคควรมีการดำเนินงานด้านการ

คุ้มครองผู้บริโภคทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับนโยบาย ประชาชนควรได้รับความรู้ที่ถูกต้องเกี่ยวกับการใช้ยา การเข้าถึงยาอย่างเหมาะสม รวมถึงได้รับความรู้ถึงอันตรายและผลข้างเคียงที่อาจเกิดขึ้น เพื่อเป็นการป้องกันและแก้ไขปัญหที่อาจเกิดจากปัจจัยระยะห่างระหว่างร้านขายของชำกับสถานพยาบาล และปัจจัยการเลือกซื้อยาจากร้านขายของชำแบบขายปลีก และจากการที่ร้านชำที่ไม่เคยผ่านการอบรมหรือไม่ได้รับคำแนะนำจากบุคลากรสาธารณสุขในเรื่องกฎหมายการห้ามจำหน่ายยาในร้านชำมีความสัมพันธ์กับการจำหน่ายยาที่ไม่เหมาะสม ดังนั้นผู้ประกอบการจึงควรได้รับการอบรมความรู้ประเภทยาที่สามารถนำมาขายได้ในร้านชำ อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านควรช่วยสอดส่องดูแลคนในชุมชนไม่ให้มีการซื้อยาที่ไม่เหมาะสมจากร้านชำ และเจ้าหน้าที่คุ้มครองผู้บริโภคควรเข้าตรวจร้านชำอย่างสม่ำเสมอ ผลักดันให้มีการพัฒนาคุณภาพร้านชำไม่ให้จำหน่ายยาที่ไม่เหมาะสม และในระดับนโยบาย ควรมีการกำหนดแนวทางแก้ไขและทำข้อตกลงร่วมกันโดยคนในชุมชน หากผู้ประกอบการร้านชำไม่ปฏิบัติตามข้อแนะนำและคำตักเตือนของเจ้าหน้าที่ต้องถูกดำเนินการตามกฎหมาย

กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยขอขอบคุณ ดร.พงศ์ปรกรณ์ คล้ายบุตร นักวิชาการสาธารณสุขชำนาญการ สำนักงานสาธารณสุขอำเภอเขาพนม จังหวัดกระบี่ ขอขอบคุณ ภญ.ตังดา มัสการ เภสัชกรชำนาญการพิเศษ

กลุ่มงานแพทย์แผนไทย สำนักงานสาธารณสุข
จังหวัดกระบี่ และขอขอบคุณ นายพิพัฒน์ พุทธิโร
นักวิชาการสาธารณสุขชำนาญการพิเศษ สำนักงาน
สาธารณสุขอำเภอเขาพนม จังหวัดกระบี่ ที่กรุณา

ให้คำแนะนำ เสนอแนะ และตรวจแก้ไขข้อบกพร่อง
จนงานวิจัยนี้สำเร็จ รวมถึงผู้ประกอบการร้านขาย
ของชำที่กรุณาสละเวลาให้ความช่วยเหลือด้าน
ข้อมูลและให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี

เอกสารอ้างอิง

1. Holloway KA. Combating inappropriate use of medicines. Expert Review of Clinical Pharmacology [Internet]. Informa UK Limited; 2011; 4(3): 335–48.
2. บุปผา ศิริรัศมี. พฤติกรรมสุขภาพในเรื่องการใช้จ่ายยาปฏิชีวนะของประชาชนในจังหวัดนครปฐม. พุทธมณฑล, นครปฐม: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล; 1997.
3. นุศราพร เกษสมบุรณ์, รุ่งเพชร สกกุลบำรุงศิลป์, อินทิรา กาญจนพิบูลย์, ศิริพา อุดมอักษร, อัญชลี จิตรกันที. การวิจัยและพัฒนาระบบเพื่อการจัดทำบัญชีรายจ่ายยาแห่งชาติ. การวิจัยและพัฒนาระบบเพื่อการจัดทำบัญชีรายจ่ายยาแห่งชาติ. 2012.
4. พระราชบัญญัติยา พ.ศ. 2510. กองยา สำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา กระทรวงสาธารณสุข. 2019.
5. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง ยาสามัญประจำบ้านแผนปัจจุบัน. กองยา สำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา กระทรวงสาธารณสุข. 1999.
6. ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง ยาสามัญประจำบ้านแผนโบราณ. กองยา สำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา กระทรวงสาธารณสุข. 1999.
7. โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์, วิชิต เปานิล, ลือชัย ศรีเงินยวง. ยากับชุมชน: มิติทางสังคมวัฒนธรรม. เมือง, นนทบุรี: สำนักวิจัยสังคมและสุขภาพ; 2007.
8. ศูนย์เฝ้าระวังความปลอดภัยด้านผลิตภัณฑ์สุขภาพ. สรุปรายงานอาการไม่พึงประสงค์จากการใช้ยาประจำปี 2562. เมือง, นนทบุรี: กองยุทธศาสตร์และแผนงาน สำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา; 2020.
9. อัปสร บุญยั้ง, รุ่งทิวา หมั่นจำปา. ความชุกของการจำหน่ายยาที่ไม่เหมาะสมของร้านชำในจังหวัดพิษณุโลก และปัจจัยที่มีผล. เกษัชกรไทย. 2018; 11(1): 105–18.
10. ภูธิป ศร่างเศร่า, ราชนัน คงชุม. ปัจจัยที่มีผลต่อการจำหน่ายยาที่มีใช้ยาสามัญประจำบ้านของร้านชำในจังหวัดพัทลุง. [ออนไลน์]. 2020 [เข้าถึงเมื่อ 9 กุมภาพันธ์ 2566]. เข้าถึงได้จาก: http://data.ptho.moph.go.th/ptvichakarn63/uploads/54598_0204_20200817234534.pdf
11. วราภรณ์ สังข์ทอง. ความชุกของร้านชำที่จำหน่ายยาปฏิชีวนะในเขตอำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย และปัจจัยที่ทำให้เกิดการจำหน่าย. เกษัชกรไทย. 2018; 7(1): 38-46.